

MŪSDIENU BAZNĪCU ARHITEKTŪRA — VISPĀRĒJĀS TENDENCES UN ĪPAŠĀS PARĀDĪBAS

Jānis Dripe
dripe@apollo.lv

Atslēgas vārdi: mūsdienu baznīcu arhitektūra, Juha Leiviska, Gottfried Bohm, Jorn Utzon, Tadao Ando, Mario Botta, Arata Isozaki, Steven Holl

Baznīcas mēdz būt vietzīmes, dominantes, stila ikonas, pilsētu simboli un sabiedrības dzīves centri. Arvien ir bijuši šādi telpiski un domas ceļveži. Baznīcas ir sabiedrības, garīgās varas vai politiskās varas pasūtījums ar teoloģisku un sociālu saturu. Pastāv šī īpašā ārējās čaulas, formas vai dimensijas nepieciešamība, tāpat kā iedvesmojošas un kontemplatīvas telpas nepieciešamība ticības apliecinājumam vai domu sakārtošanai sabiedrībai, kopienai vai atsevišķam vienam. Parasti to saista ar reliģiju kopumā un konkrētas konfesijas specifiskām prasībām. Tai pat laikā ekumēniska pieeja jeb universālas vērtības telpas sacerē arī iegūst īpašu svaru un sabiedrību vienojošu jēgu. Ir divi principiāli virzieni — viens, kur liturģiskās prasības diktē telpas uzbūvi un iekārtas elementu izvietojumu, otrs, kur arhitekta veidotā telpa organizē un virza tajā notiekošos sakrālos procesus. Reliģisko tradīciju veiksmīgs pārcēlums mūsdienīgā un konkrētu laiku raksturojošā telpā arvien ir bijis īpašs visu laiku arhitektu izaicinājums.

Baznīcu arhitektūra, kas, gadsimtiem mainoties, ir bijusi izteikti arhetipiska, pasaules Rietumu daļā un Tālajos Austrumos 20. gs. un 21. gs. sākumā ir piedzīvojusi būtiskas telpiskas, sociālas un funkcionālas izmaiņas. Tuvojoties kristīgās baznīcas reformu pustūkstoša gadskārtai 2017. g., ir svarīgi palūkoties, kas raksturīgs šodienas baznīcu arhitektūrai pasaulē, ko šajā kontekstā ir devuši latviešu arhitekti, kas notiek Latvijā, kur un kādas īpašas baznīcu arhitektūras kvalitātes ir vērojamas mūsdienās ar unikalitātes iezīmēm pasaules mērogā.

Globalizācija ir skārusi arī baznīcu arhitektūru — japāņu arhitektūras lielmeistars Tadao Ando ir projektējis gan kristiešu kapelas, gan budistu tempļus. Viņa īpašais

izaicinājums bija radīt svētnīcu UNESCO galvenās mītnes kompleksā Parīzē — tādu, lai Apvienoto Nāciju Izglītības, zinātnes un kultūras organizācijas 197 valstu pārstāvjiem no dažādu reliģiju reģioniem tā būtu vienlīdz pieņemama. Tas ir lakonisma paraugs, kurā akmens, ūdens un gaisma ir režisēti visiem saprotamā valodā — 1995. g. radītā apaļā telpa ar gaismas joslu betona cilindra un griestu diska savienojumā ir saprotama daudziem. Budistus un islāma piekritējus uzrunā ūdens kustība un pagalma sajūta ap meditācijas telpu, kristiešus — telpas forma un gaisma. Un, visbeidzot, šī meditācijas telpa ir konkrēta arhitekta radīta vērtība, viņa skatījums un sapratne par universālām pasaules vērtībām. Zem krusta zīmes ir krustojušies

Ekumēniska baznīca UNESCO kompleksā Parīzē (Francija).

Arhitekts T. Ando, 1995, foto J.Dripe

dažādu nāciju, kultūru un reliģiju pārstāvošu arhitektu ceļi visos platuma grādos. Neliela baznīca Londonas *Spitalfields* rajonā dažādos laikos ir kalpojusi kā hugenotu kapela, sinagoga un mošeja, spānis *Santiago Calatrava* ir projektējis Ņujorkas bīskapa katedrāli, bet sers *Frederick Gibberd* vairākas katoļu baznīcas un arī Apvienotās Karalistes galveno mošeju. Romas katoļu Jubilejas baznīcas konkursā no pieciem speciāli aicinātiem arhitektiem trīs bija ebreji.

Īss ieskats pasaules procesos un spilgtākie piemēri

Es varu pretendēt tikai uz subjektīvu redzējumu par pēckara pasaules baznīcu arhitektūras procesiem, bet dažas ikoniskas celtnes un ievērojami autori ir noteikti jāpiemin, lai labāk saprastu Latvijā notiekošo pēc neatkarības atgūšanas, Gunāra Birkerta pienesumu ASV sakrālajā arhitektūrā un dotu atskaites platformu manis pieminētajai unikālajai Skandināvijas un jo īpaši Somijas moderno baznīcu arhitektūrai. Mana redzējuma zināma objektivitāte slēpjas vien apstākļi, ka turpat vai visi tālāk minētie arhitekti ir *Pricera* prēmijas (tāda kā Nobela prēmija arhi-

tektūrā) laureāti un bez še izceltajām baznīcu būvēm ir daudzu citu nozīmīgu būvju autori.

Šis konspektīvais pārskats jāsāk ar *Le Corbusier* Ronšonas kapelu (1954) — ar moderna materiāla, formas, plāna līniju, krāsas un gaismas uzdrīkstēšanās etalonu. Tās projekts ir tapis burtiski uz Otrā pasaules kara ideoloģijas drupām un savā skulpturālajā formā maksimāli attālināts no iepriekšējiem kanoniskajiem baznīcu uzbūves principiem. Apkārtējo kalnu un dabas iespaids ir tik jūtams, ka šo svētceļnieku patvērumu varētu dēvēt par brastiņiski pagānisku. Bet telpā viss atbilst katoliskajiem liturģijas principiem. Ronšonas kapela pacēla uzriekstēšanās latīņu vēl arvien daudziem nesasniedzamā līmenī.

Tikpat skulpturāla, betona izteiksmē askētiska, funkcionāli iekļauta svētceļnieku virzībā uz altāri kā mērķi ir *Gottfried Bohm* Neviges baznīca (1968). Nogāze, ceļš, kāpnes, svētceļnieku celles ritmiskā izkārtotumā un pati baznīca kā kristālisks kalna fragments ceļa noslēgumā. Arhitekts otrajā paaudzē šajā darbā demonstrē arī savus nerealizējušos tēlnieka ideālus un brutālisma arhitektūras izteiksmes iespējas.

Dāņu arhitektu *Jorn Utzon* visa pasaule pazīst kā Sidnejas operas autoru. Viņa Beksvērdas (*Bagsvaerd*) baznīca (1976) Kopenhāgenas pievārtē ir zīmīga sakrālajā arhitektūrā ar Ķīnas budistu tempļa plānojuma principu apvienojumu un Klusā okeāna salās dabā nolūkotu gaismas spēles motīvu mākoņu un saules staru attiecībās. Tas viss ir iemiesots konstruktīvi un funkcionāli loģiskā būvē, izstieptā un urbānā zemes gabalā, starp ielu un autostāvvietu.

1936. g. dzimušais *Juha Leiviska* tagad ir somu arhitektūras vecmeistars, bet kopš 33 gadu vecuma viņš ir Somijā un pasaulē atzītu ēku autors. *Myyrmaki* baznīca un draudzes centrs Vantas pilsētā pie Helsinkiem ir regulāra plānojuma un gaismas attiecību meistardarbs, kurā apvienojas Mīsa van der Roes racionālisms ar *Alvara Aalto* poētismu, radot nepārtrauktas, spēcīgas un mainīgas

Myrskylampi baznīca un draudzes centrs Vantas pilsētā Helsinku pievārtē (Somija). Arhitekts J. Leviska, 1986, foto J. Dripe

gaismas klātbūtnes sajūtu. Tas panākts, meistarīgi lietojot un kombinējot mākslīgās un dabīgās gaismas avotus, kas īpaši svarīgi Ziemeļeiropā.

Tadao Ando jau tika pieminēts UNESCO meditācijas telpas sakarā. Viņa divas pagājušā gadsimta nogales būves — baznīca uz ūdens Hokaido (1988) un gaismas baznīca Osakā (1989) ir galējas vienkāršības un minimalisma paraugi. Vienā gadījumā krusta zīme ir gaismas avots un simbols telpā, otrā gadījumā krusta zīme mainīgajā ūdens plaknē ir vērojama caur plašu logu no lūgšanu telpas.

Šveices arhitekts *Mario Botta*, kas veidojis Milānas *La Scala* opereteātra paplašinājumu un skiču projektu arī mūsu Operas iespējamai piebūvei, ir pasaulē pazīstams postmodernisma estētikas iemiesotājs, ornamenta un ķieģeļu arhitektūras lielmeistars. Viņa veidotā ovālā *St. John The Baptist* baznīca (1998) Šveices kalnos, Mogno ciematā pie Lokarno, ir 1986. g. lavīnas nopostītās

St. John The Baptist baznīca Mogno ciematā (Šveice). Arhitekts M. Botta, 1998, foto no M. Bottas arhīva

17. gs. kapelas vietā. Jaunā būve ir 123 m² liels (patiesībā mazs) ornamentāls lūgšanu cietoksnis, kura forma veidota kā pretstāve apkārtējās dabas varenībai. *Mario Botta* arhitektoniskā domāšana ir kā radīta baznīcu arhitektūrai — ģeometriskā, simboliska un ornamentāla. Tāpēc nav brīnums, ka bez mazās Mogno kapelas ir trīs un mēroga ziņā daudz iespaidīgākas meistara variācijas par apļa universālo lietojuma iespēju — *Beato Odorico* baznīca Pordedonē (Itālija, 1992), baznīca Sartirānā (Šveice, 1995) un Evrī katedrāle Francijā (1995).

Portugāļu meistara *Alvaro Siza* Sv. Marijas baznīca un draudzes centrs *Marco de Canavezes* pilsētā (1996), ir viens no arhitekta vienkāršākajiem un reizē monumentālākajiem darbiem. Kopā ar vienkāršo ārieni baznīcas arhitektūrā ir virkne pārsteigumu — horizontāla logu josla, kas ļauj 400 baznīcēniem baudīt skatu uz apkārtējiem kalniem, divi simetriski pilāri, kas reizē ir arī gaismas

akas altāra daļai un telpai nelielām kapelām, kā arī keramikas flīzes interjera apdarē.

Viens no vadošajiem mūsdienu ASV arhitektiem *Steven Holl* ir autors baznīcai (1997) Sietlas universitātes kompleksā. Vienkāršais plānojums un sarežģītā jumta plakņu forma, kas “burtiski eksplodē virzienā uz augšu gaismas meklējumos un ir iedarbīga un pamatota ar pazīstamā franču fenomenologa *M. Merleau-Ponty* atziņu, ka mēs sevi iepazīstam tikai caur mūs aptverošo vidi un lietām, kurām varam pieskarties”¹. Tāpat *S. Holl* ar dubultu gaismas plānojumu — dienasgaismai un nakts stundām — ir radījis garīgā procesa nepārtrauktības sajūtu.

Viena no 21. gs. baznīcu arhitektūras spilgtām parādībām ir Romas vikariāta pasūtītā Jubilejas baznīca (2003), kas veltīta Jāņa Pāvila pontifikācijas 25 gadu piemiņai. Īpaši uzaicinātā konkursā piedalījās pasaules arhitektūras izcilības — *Gunter Behnisch*, *Santiago Calatrava*, *Peter Eisenman*, *Frank*

Baznīca Sietlas universitātes kompleksā (ASV). Arhitekts *S. Holl*, 1997, foto *S. Larsens*

Gehry un Richard Meier. Zīmīgi, ka katoļiem tik svarīgo baznīcu projektēja ebreju arhitekts *R. Meier*, kura radītā baznīca balstās uz trim dažāda augstuma liektu plakņu attiecībām ar gaismu un stingrā ģeometrijā risināto zvanu torni. Autors Jubilejas baznīcas akcentēto gaismas klātbūtni raksturo sekojoši — “gaisma ir mūsu telpas uztveres un sapratnes protagonistis, arī līdzeklis mūsu sapratnei par svētuma klātbūtni cilvēka radītā telpā”².

No telpisko arhetipu lietojuma viedokļa *Arata Isozaki* projektētā Kristīgās koledžas kapela Tokijā (1989) ir zīmīga, jo autors ir apzināti lietojis trīs Bizantijas arhitektūrai raksturīgos kupolus, variējot to lielumu un upurējot daļu no formas veseluma, kā arī veidojot brīvstāvošu zvanu torni. Kupolu asimetrija izslēdz arī dominējošā kupola iespēju — divi lielākie kopīgi veido kapelas galveno telpu, bet mazākais kupols novietots virs ieejas zonas.

Ne vienmēr baznīcu arhitektūrā modernās tehnoloģijas ir devušas īpašu iespēju vai stilistisku pavērsienu, drīzāk otrādi, tām nav bijusi noteicoša loma sakrālajā arhitektūrā. Plašāks struktūru lietojums bija vērojams 20. gs. 60., 70. un 80. gados. Te kā piemērs noteikti jāmin arhitektu firmas *Skidmore, Owings & Merrill* Gaisa spēku Akadēmijas kapela Koloradosprīgsā, ASV (1963), un arhitekta Filipa Džonsona *Crystal Cathedral* Gārdengrovā, ASV (1980).

Vēl dažādi laika diktēti aspekti ietekmējuši procesus — vēlme pulcēt milzu auditoriju, TV apraides iespēja, geju, lesbiešu u.c. grupu īpašās prasības.

Reģionālas vai nacionālas formas, materiālu lietojuma vai mentalitātes ietekmes uz sakrālu telpu labā un vispārinātā nozīmē ir raksturīgas Skandināvijas baznīcu arhitektūrai kopumā — par to sīkāk nākamajās

Crystal Cathedral Gārdengrovā (Garden Grove), Kalifornijas štats (ASV). Arhitekts F. Džonsons, 1980, publicitātes foto

sadaļās. Tiešākā veidā šāda ietekme ir ungāru arhitekta *Imre Makovecz* baznīcās (Šiofokas luterāņu baznīca, 1987; Paksas katoļu baznīca, 1987).

Arī 20. gs. ir daži piemēri, kuros saskatāma ambiciozas formas dominante pārēkas sakrālo saturu vai arī vietas ģeogrāfiskās īpatnības, un baznīcas fiziskais lielums tās ir padarījis par konkrētās pilsēttelpas vai dabas konteksta vietzīmēm. Piem., *Hellmuth Obata & Kassabaum* — Jēzus baznīca Misūrī (1993), vai lakoniskā Kaleva baznīca Tamperē (1966), arhitekti *Reima* un *Raivi Pietila*. Arī arhitekta *Miguel Angel Roca* formā futuristiskā un gaismas joslu akcentētā Sv. Sirds baznīca Argentīnas kūrortā *Carlos Paz* (1984). Un pretējais — baznīca sociālu apsvērumu dēļ ir uzsvērti vienkārša izteiksmē un materiālu lietojumā, pildot sabiedrības sociālo slāņu izlīdzinošu funkciju. Tāda ir Romā dzimušās brazīļu arhitektes un scenogrāfes *Lina Bo Bardi* Sv. Gara baznīca *Minas Gerais* (1982).

Vēl tikai pieminot meksikāņu arhitekta *Ricardo Lagorreta* Pilsētas katedrāli Managvā, Nikaragvā (1995), Igaunijas salās dzimušā ASV arhitekta *Louis Kahn* mošeju un valdības centru Dakā, Bangladešā (1983), *Sami Mousawi* un *Paulo Portoghesi* Islāma centru un mošeju Romā (1995), *Mitchell Giurgola & Thorp Architects* Sv. Akvīnas Toma baznīcu *Charnwood*, Austrālijā (1989), arhitektu *Aldo Rossi*, *Carlo Scarpa* un *Enric Miralles* kapsētu kompleksus ar kapelām Modenā (1981), Trevīzō (1978) vai Barselonā (1997) ir nosaukti daudzi objekti un vesela plejāde izcilu arhitektu, kas veidojuši pasaules sakrālās arhitektūras kopainu pēc Otrā pasaules kara.

Ja vēl dažādībai un kontrastam minam pāris piemēru no 21. gs. otrās desmitgades — piem., Frankfurtes arhitektu *Schneider + Schumacher* projektēto ceļa kapelu pie *Wilnsdorf* (2014), kas pēc autoru ieceres pilnīgi skaidri un precīzi (kā ceļa zīme) ar savu formu dod vizuālu signālu — tā ir baznīca. Aiz lakoniskās oregami tradīcijās veidotās

100 Walls Church Cebu pilsētas pievārtē (Filipīnas). Arhitektu birojs CAZA (ASV), 2013, publicitātes foto

baltās ārienes telpisks pārsteigums ir koka apdarē veidotais plastiskais interjers. Ņujorkas arhitektu biroja *CAZA* projektētā *100 Walls Church* (2013) pie Cebu pilsētas Filipīnās ir saistošs telpisks stāsts par daudziem ceļiem un daudzām durvīm uz ticību, kas īstenots daudzskaitlīgu baltu sienu arhitektoniskā kompozīcijā.

Globalizācija arhitektūrā ir izteikta, dažādu ticību pārstāvju un kultūras tradīciju migrācija dinamiska — tāpēc sakrālās arhitektūras kopaina ir daudzveidīga un grūti klasificējama, bet dažus secinājumus var izdarīt.

Sarūkot kristiešu proporcijai pasaulē kopumā un strauji palielinoties islāma piekritēju skaitam Rietumu pasaulē (Eiropā vien to skaits pārsniedz 25 miljonus)³, ir jārēķinās

ar jaunu sakrālo būvju klātbūtni un izteiksmi tradicionālās kristiešu zemēs. Islāma un jūdaisma sakrālā arhitektūra ir izteikti konservatīvāka par kristiešu mūsdienu reliģiskajām būvēm.

Mūsdienu būvniecības tehnoloģijas un materiāli nav atstājuši izšķirošu iespaidu uz reliģisko būvju arhitektūru.

Vairāk par pusgadsimtu noturīgu un ne-zūdošu sakrālās arhitektūras vērtību sistēmu, kas pamatā saistās ar reģiona būvniecības tradīcijām, gaismas uztveri un nozīmi, materiālu lietojumu, dzīvesstilu un aptverošu dizaina klātbūtni dzīves norisēs ir izdevies radīt Skandināvijas valstīs un jo īpaši Somijā. Minimālisma izteiksmes principi ir īpaši izkopti Japānas baznīcu arhitektūrā vai japāņu arhitektu radītajās sakrālajās būvēs citur pasaulē. Par latviešu izcelsmes arhitektu nozīmīgu pienesumu pasaules baznīcu arhitektūrā mēs varam runāt vienīgi saistībā ar G. Birkerta projektētajām baznīcām ASV. Laiks Latvijā pēc neatkarības atjaunošanas 1991. g. saistībā ar jaunajām sakrālajām būvēm ir jāuzskata par neizmantoto iespēju laiku ar dažiem izņēmumiem.

Skandināvijas modernās baznīcas un Somijas fenomens

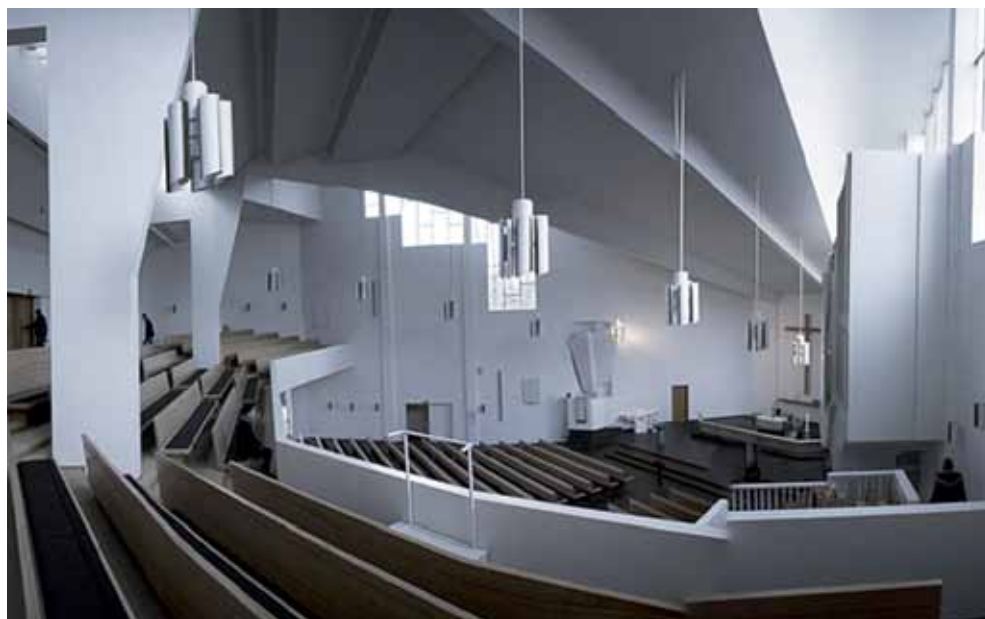
Skandināvijas mūsdienu sakrālo būvju kvalitātes pamatā ir Dānijas mērenais kosmopolītisms un izteikta arhitektūras eksportspēja, Zviedrijas vispārējā labklājība, Norvēģijas stāvbaznīcu (*stavkyrka*) tradīcija un jaunatnākusi turība, Somijas arhitektūras kopējā izcilība, baznīcu skaits un sociālais statuss. Arī Somijas luterāņu baznīcas konsekventi un vairākās desmitgadēs īstenota kvalitatīva jaunu baznīcu celtniecības programma, kas balstās uz skaidri formulētiem uzdevumiem un labi organizētiem konkursiem. Tad pievienojam visām minētajām valstīm kopīgo un augsto dizaina lietojuma līmeni, kas priekšmetisko vidi vērs estētiskā piedzīvojumā, saikni ar dabu un dabīga materiāla vērtības izpratni, kā arī īpašās ziemeļnieku attiecības ar gaismu. "Skan-

dināvijas arhitektūras būtiskie sasniegumi, kas pasaulei uzskatāmi skaidro viņu ģeogrāfisko piederību, liek mums īpaši ievērtēt viņu meistarību ieguldījumu gaismas izmantojumā starptautiskā diskursā. Šis kvalitātes pagājušā gadsimta laikā ir likušas mainīt mūsu sapratni par arhitektūras un gaismas attiecībām."⁴

Tie ir pieturpunkti Skandināvijas sakrālās arhitektūras kvalitātes skaidrojumam.

Ja arhitekta *Peder Vilhelm Jensen* — *Klint* Gruntvīgas baznīca Dānijā (1940) vēl ir gotikas principu moderna interpretācija, tad *Gunnar Asplund* Stokholmas Meža kapsēta (arī 1940) ar kopējo ansambļa izkārtojumu un Atdzimšanas kapelu ir ziemeļu modernisma meistardarbs, ievads un augstā kvalitātes mēraukla mūsdienu skandināvu sakrālās arhitektūras kopumam. Tas turpinās ar somu arhitekta *Erik Bryggman* atdzimšanas kapelu Turku (1941), *Alvar Aalto* Trīs krustu baznīcu Imatrā (1958), *Peter Celsing* Harlandas baznīcu Geteborgā (1959), Sv. Halvarda baznīcu Oslo (1966) — arhitektu birojs *Lund & Slaatto*. Ja iepriekšējā arhitektu paaudze par reģionam raksturīgu ieskatīja nacionālā romantisma kustību un mērenu nostalgiju pret vēsturisko stilu interpretācijām, tad *Aalto*, *Lewerentz*, *Bryggman*, *Celsing*, *Jacobsen*, *Utzon*, *Ruusuvuori*, *Siren*, *Revell*, *Pallasmaa* bija organiski modernisti, kas izteikti humāni un ar dabu cieši saistītā manierē "tulkoja" internacionālas tendences nacionālā vidē. Sakrālās arhitektūras kontekstā ir jāizceļ ziemeļu gaismas īpašais lietojums visu augstāk minēto un sekojošo meistarību darbos. Gaisma ir tik limitēta Zviedrijas un Norvēģijas ziemeļu daļā un visā Somijā, ka tās tiešā klātbūtne telpā un daudzie atstarojumi kļūst par konkrētu vērtību un vienojošu faktoru visai Skandināvijas sakrālajai arhitektūrai.

Kā savrups, bet Latvijai un latviešiem svarīgs fakts jāmin gleznotāja, Zviedrijas Karaliskās mākslas akadēmijas locekļa un Prinča Eižena balvas laureāta Lara Strunkes būtisks ieguldījums Fruengenas (Stokholmas piepilsēta) jaunās baznīcas (2004)

Krusta baznīca Lahti (Somija). Arhitekts Alvar Aalto, 1979, foto no A. Aalto muzeja arhīva

Community Church Knarvikā (Norvēģija). Reulf Ramstad Architects, 2014, foto Hundven-Clements

izveidē — viņa altārglezna un griestu gleznojums ir baznīcas arhitektūras organiska sastāvdaļa.

Gaismas un tradīciju kontekstā divi piemēri no 21. gs. otrās desmitgades — arhitektu *Schmidt, Hammer, Lassen* projektētā *Cathedral of Northen Light* (2013) Norvēģijas tālā ziemeļu pilsētā Altā. 154 pēdas augstā spirālveida metāliskā būve ietiecas ziemeļu debesis kā pilnīga vietas dominante ar augšupejošu gaismas atvēruma joslu. Savukārt *Reulf Ramstad* veidotā *Community Church* Knarvikā (2014) ir mūsdienu koka arhitektūras simfonija par norvēģu stāvbaznīcas (*stavkyrka*) tēmu. Skulpturālā forma ir vienkārša un teicami iekļaujas Knarvikas ainavā.

Jau pierasts, ka somu modernās arhitektūras pasaules slava sākās ar *Aalto* 20. gs. 20. gados un turpinājās pusgadsimtu līdz dzīves un radošā darba noslēgumam 1976. g. Viņš ir 15 baznīcu projektu autors — divas no tām atrodas Vācijā, viena Itālijā. Brāļi *Timo & Tuomo Suomalainen* un *J. Leiviska* radījuši pa deviņām baznīcām katrs, *E. Bryggman* — septiņas baznīcas. Te vietā minēt dažus faktus par Somijas luterāņu baznīcu. 2014. g. 73,7 procenti no visiem valsts iedzīvotājiem bija draudžu locekļi. Tādējādi ar aptuveni četriem miljoniem baznīcai piesaistītiem ļaudīm Somijas Luterāņu baznīca ir viena no skaitliski lielākajām pasaulē (pareizticīgie 1,1 procenti, citas konfesijas 1,4 procenti, 23,8 procenti ar baznīcu nesaistīti valsts iedzīvotāji). Tiesa, vēl 1980. g. 90,3 procenti valsts iedzīvotāju bija piederīgi Somijas luterāņu baznīcai. Līdz 1809. g. tā bija Zviedrijas baznīcas sastāvdaļa. Ar 1869. g. likumu baznīca ir atdalīta no valsts un to vada Sinode⁵. Un vēl — Somijā pēckara periodā ir uzbūvētas vairāk par 220 jaunām baznīcām uz jau minētās labu arhitektūras konkursu bāzes. Šī statistika, tradīcijas un vispārējais arhitektūras kvalitātes līmenis valstī arī ir garants pasaules mērogā unikālai Somijas sakrālās arhitektūras kopainai.

Klints (Tempeliaukio) baznīca Helsinkos (Somija). Arhitekti brāļi T. un T. Suomalainen, 1969, foto J. Dripe

Hronoloģiskā secībā par Somijas 20. gs. vidus un otrās puses baznīcu arhitektūras virsotnēm tiek uzskatītas:

E. Bryggman, Atdzimšanas kapela Turku (1941), *Kaija & Heiki Siren*, Otaniemi kapela Espo (1957, 1978), *A. Aalto*, Trīs krustu baznīca Imatrā (1958), *Viljo Revell*, Vatiāla kapela Kangasalā (1960), *A. Ruusuvuori*, Hivinkas baznīca (1961), *Raili & Reima Pietila*, Kaleva baznīca Tamperē (1966), *P. Pitkanen*, Sv. Krusta baznīca Turku (1967), *T. & T. Suomalainen*, Klints baznīca Helsinkos (1969), *Kapy & Simo Paavilainen*, Olari baznīca Espo (1981), *K. Gulliksen*, Kauniainenas baznīca (1983) un *J. Leiviska*, Sv. Jāņa baznīca Mānisto (1992).

Jau minēju, ka Somijas luterāņu baznīcas pārraudzītais jaunu sakrālo būvju radīšanas process ir nepārtraukts. Jaunākie piemēri uzrāda gan lielo meistarību tradīcijas turpinājumu, gan pilnīgi novatoriskus formas un materiāla lietojumus — no zemnieciskas vienkāršības līdz dizaineriskām finesēm.

Tikai četri piemēri no daudzām pēdējo gadu izcilām Somijas sakrālām būvē. Arhitektu biroja *Sanaksenaho Architects* *St. Henry's Ecumenical Art Chapel* (2005) Turku ir vienkāršas formas un spēcīgas izteiksmes paraugs. Liela un izteiksmīga koka rāmju smailināta arkas forma interjerā,

St. Henry's Ecumenical Art Chapel Turku (Somija). Sanaksenaho Architects, 2005, foto J. Tiainen

Shingle Church, Karsamaki (Somija). Oopeaa Office for Peripheral Architecture, 2004, foto J. Tiainen

kapara lokšņu dekoratīvs apšuvums fasādē, stikla meistarīgs lietojums un visas būves iekļāvums dabā ir organiskas arhitektūras meistardarbs. *Oopeaa Office for Peripheral Architecture (Anssi Lassila)* ir vairāku jauno Somijas baznīcu autori, bet *Karsamaki Shingle Church* (2004) ir īpaša ar zemniecisko vienkāršību, tautas būvniecības metodēm (koka skaidu jumts, neēvelēti dēļi, guļbūves elementi) un atrašanās neskartā dabas vidē. Šo minimālisma koka būvi Somijā viegli salīdzināt ar lakonisko betona estētiku Japānas sakrālajās būvēs.

Avanto Architects Chapel of St. Lawrence (2010) Vantas pilsētā netālu no Helsinkiem ir četru kapelu komplekss saistībā ar kapsētu — izsmalcināta baltu apjomu kompozīcija ārtelpā, ar roku patinēta kapara lokšņu, melna akmens un īpašu koka detaļu saspēle

Chapel of Silence Kampi tirdzniecības un transporta centrā Helsinkos (Somija).
K2 Architects, 2012, foto M. Huisman

interjerā. Šis ir cita virziena somu arhitektūras un dizaina tradīciju turpinājums.

K2 Architects Chapel of Silence (2012) Helsinku pašā centrā un saistībā ar daudzfunkcionālo tirdzniecības centru Kampi ir gan telpisks, gan urbāns izaicinājums — sakrāla telpa blakus aktīvai tirdzniecības funkcijai. Tas, ka šo savdabīgās plastiskās formas kapelu gadā apmeklē pusmiljons ļaužu, liecina, ka funkciju salikums ir attaisnojies. Interesanti, ka šis bija Somijas luterāņu baznīcas un Helsinku pilsētas kopprojekts.

Birkerta baznīcas ASV

Arhitekts Gunārs Birkerts nav projektējis nevienu debesskrāpi vai tirdzniecības centru, bet savā daiļradē koncentrējies uz bibliotēkām, muzejiem, universitāšu telpām, skolām un sakrālām būvēm. Vienkāršs uzskaitījums parāda, ka G. Birkerts

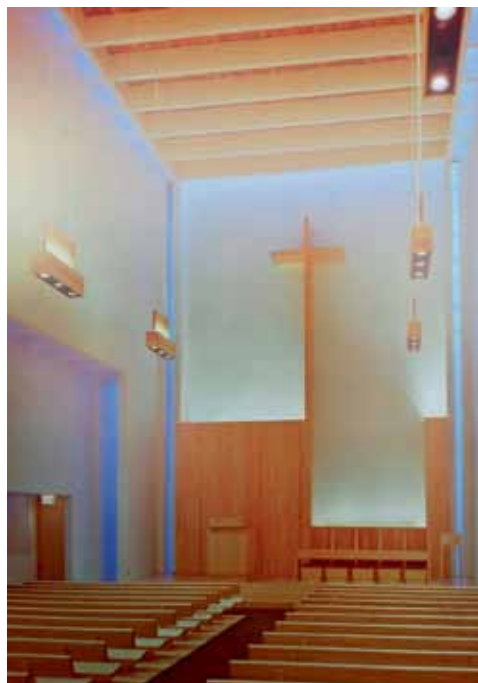
ir 19 bibliotēku un 11 sakrālu būvju vai projektu autors. 1964. g., kad G. Bēms sāka projektēt savu brutālisma manierē veidoto baznīcu *Neviges* (Vācija), G. Birkerts jau bija uzbūvējis iespaidīgo Mičiganas universitātes Reformistu baznīcu, kuras atklātā un stingri ģeometriskā betona struktūra pauž to pašu estētiku, bet gaismas lietojumā var jaust konceptuālu līdzību ar *A. Aalto* un *J. Leiviska* principiem.

Piramidālā un nedaudz industriālā *Calvary Baptist Church* (1977) Detroitā ar akcentēto gaismas joslu fasādē un vērīgas spoguļa plaknes lietojumu interjerā ir dinamisks stāsts par liturģiskā procesa un arhitektūras mijiedarbību.

Iespējams, ka lielākā atzinība arhitekta talantam no baznīcas puses un arī lielākā publicitāte šajā jomā ir G. Birkerta veidotā vieta un priekšmetu komplekts Pāvesta Jāņa Pāvila II vizītei ASV (1987) un publiskajai lekcijai Pontiakas sporta arēnā (Superdome). Tā sastāvēja no terasētas aplu platformas, kanceles, galda, vairākiem krēsliem, krucifiksa pamatnes, svečturiem. Tas bija speciāli Pāvestam un viņa izteiksmei veidots komplekts ar augstu dizaina kvalitāti un atgādināja par G. Birkerta starptautiskām atzinībām mēbeļu dizainā viņa radošās karjeras sākumā, vēl strādājot pie Ē. Sārinena.

Sv. Pētera luterāņu baznīca Kolumbusā (1988) ir apla lineāras ģeometrijas savienojums plānā un atsauce uz vēsturisku (arī Rīgas Sv. Pētera baznīcas) formu baznīcas torņa arhitektūrā. Plāna ģeometrija nodrošina izteiksmīgas gaismas joslas galvenās telpas sānu plaknēs.

Church of the Servant (1940), Kentvudā, ir ģeometriski vienkāršu, bet krāsās atšķirīgu monolīta betona apjomu kompozīcija, kas kulminē piramidālā metāla astoņstūra vertikālā akcentā ar izteikti smailu krusta zīmi — kā savdabīgu "ticības antenu". Vienas fasādes un jumta plakņu matētais stiklojums nodrošina dienas gaismas bagātīgu klātbūtni baznīcas telpā dienā un īpašu fasādes izteiksmi vakara gaismās.

Reformistu baznīca Mičiganas universitātē Anārborā (ASV). Arhitekts G. Birkerts, 1964, foto B. Korab

2003. g. G. Birkerts pabeidza Detroitas *Cathedral of the Most Blessed Sacrament* vēsturiskā interjera papildinājumu un iebūvju projektu, kas paredz jaunu un ekspresīvu apjoma elementu saspēli ar vēsturisko neogotisko baznīcas telpu.

Šie un vēl nepieminētie G. Birkerta darbi sakrālās arhitektūras jomā pilnīgi noteikti ir ASV baznīcu vides kultūras sastāvdaļa, un to attēli atrodami daudzās publikācijās — īpaši saistībā ar Jāņa Pāvila II vizīti.

Mūsdienu baznīcas Latvijā — neizmanto to iespēju laiks

Latvijas situācija Ziemeļeiropas un pat Baltijas kontekstā mūsdienu sakrālās arhitektūras jomā nav mums glaimojoša. Ne Latvijas katoļu baznīcai, ne Latvijas luterāņu baznīcai nav izdevies īstenot Somijas piemēram līdzīgu mūsdienu baznīcu arhitektūras programmu. Šodien Latvijā kopumā ir aptuveni 730 dažādos laikos celti Dievnami. No sakrālās arhitektūras vēstures loģiski izslēdzams ir padomju periods, jo tajā laikā notika vien esošo baznīcu degradācijas process. Bet laikā pēc Latvijas neatkarības atjaunošanas ir no jauna uzceltas 38 katoļu baznīcas, 12 luterāņu,

piecas adventistu, četras pareizticīgo un trīs baptistu baznīcas. Šis kopums dod telpiski garīgo patvērumu 715 tūkstošiem luterāņu, 500 tūkstošiem katoļu un 370 tūkstošiem pareizticīgo — kopumā 1,6 miljoniem Latvijas ticīgajiem no 38 konfesijām⁶. Tas ir ievērojams daudzums nelielā valstī un uzskatāms par būtisku telpiskās vides potenciālu. Īpaši jau ievērojot baznīcu priviligiētās atrašanās vietas un vertikālos akcentus. Un te jāsecina, ka vien atsevišķi izņēmumi visu jaunuzcelto sakrālo būvju klāstā ir uzskatāmi par sava laika arhitektūras tendenču rezultātu vai pieņemumu kopējai Latvijas valsts arhitektūras kultūrai.

Arhitektonisko izņēmumu kontekstā ir jāmin sekojošas būves — arhitektes A. Skujiņas Vecpiebalgas baznīcas atjaunošana/pārbūve (1997), konceptuāli pārlicenoša ir arhitekta A. Kokina Grobiņas Sv. Birgītas katoļu baznīca (2002) un arhitekta U. Šēnberga Sv. Trīsvienības baznīca Rīgā (2005). Precīza, mūsdienīga un laba izteiksme visas lidostas arhitektūras kontekstā, betona plakņu lakonisms, grafikas elementi (M. Subačs) un gaismas pielietā griestu plakne raksturo Rīgas lidostas kapelas mūsdienīgo arhitektūru

Sv. Birgītas baznīca Grobiņā. Birojs AKA, 2002, foto J. Dripe

*Sv. Trīsvienības baznīca Rīgā, Purvciemā.
Arhitekts U. Šēnbergs, 2005, foto J. Dripe*

*Sv. Pētera un Sv. Pāvila baznīca Saldū.
Arhitekts A. Andersons, 2010, foto J. Dripe*

*Kapela Rīgas lidostā. Birojs ARHIS, vadošais arhitekts A. Kronbergs, grafika —
M. Subačs, 2007, foto A. Starks*

(birojs *Arhis*, vadošais arhitekts A. Kronbergs, 2007). Nepretencioza un eleganta ir arī pavisam nelielā kapela Rīgas domes ēkā (arhitekti I. Žodžiks un N. Dakne, 2010). Ķieģeļu arhitektūras estētika cilindriskā apjomā un rustikāla adorācijas kapela ir Saldus Sv. Pētera un Sv. Pāvila baznīcas (2010) arhitektūras vērtības — arhitekts A. Andersons⁷.

Torņakalna luterāņu baznīcas draudzes namu (2011) nevar īsti ieskatīt par sakrālu būvi, bet tā arhitektūra ir teicama un lietotie materiāli (koks, stikls, betons) laikam atbilstoši — arhitekti I. Mieziņa, M. Dejus un K. Kolds (Dānija).

Tad vēl divi arhitektes **A. Skujiņas** darbi ir pieminami — nelielā apla formā plānotā baznīca Aizputē un piramidālā Māras baznīca Liepājā, kā arī telpiski veiksmīgas kapliņas Milzkalnē un Liepājā — attiecīgi arhitekti A. Kronbergs un A. Padēlis-Līns.

Pārējās sakrālās būves ir ar izteiktu vēstures motīvu vai paņēmieni interpretācijas devu, eklektiskas vai nepamatoti postmoder-

nas — tas kopumā Latvijas atjaunotās neatkarības 24 gadus ļauj uzskatīt par neizmantoto iespēju laiku.

Avoti

- ¹ Weston R. *Key buildings of the 20th century: plans, sections and elevations*. London: Laurence King, 2010. P. 249.
- ² Plummer H. *Nordic liht: modern Scandinavian architecture*. New York: Thames & Hudson, 2012. P. 256.
- ³ Population structure: Religion. *Statistics Finland*. 24.03.2014.
- ⁴ Plummer H. *Nordic liht: modern Scandinavian architecture*. New York: Thames & Hudson, 2012. P. 256.
- ⁵ Population structure: Religion. *Statistics Finland*. 24.03.2014.
- ⁶ Muska L. *Mūsdienās Latvijā uzceltās kristīgo konfesiju baznīcas. Iespējas tās izmantot tūrismā*. Bakalaura darbs. Valmiera: Vidzemes augstskola, 2015. 133 lpp.
- ⁷ Dripe J. *Latvijas arhitektūra 1991–2011*. Rīga: Jumava, 2012. 320 lpp.

ARCHITECTURE OF CONTEMPORARY CHURCHES — GENERAL TENDENCIES AND PARTICULAR PHENOMENA

Jānis Dripe

Symmary

Keywords: *modern church architecture, Juha Leiviska, Gottfried Bohm, Jorn Utzon, Tadao Ando, Mario Botta, Arata Isozaki, Steven Holl*

Churches use to be signs of the locality, dominants, style icons, town symbols, and centres of social life. Spatial guides of thinking like these have always existed. Churches imply an order of the spiritual or political authority of the society, bearing a theological and social content. There exists the necessity of an outer shell or dimension, as well as the necessity of an inspiring and contemplative space for confirmation of one' belief or collecting one's thoughts, for the society, community, or a single individual. Usually it is associated with religion as a whole and the specific requirements of a particular denomination. At the same time, the ecumenical approach or universal values concerning the spatial aspect become particularly important, bearing the essence of uniting society. There are two principal directions — first, where liturgical requirements determine the construction of the facilities and arrangement of interior elements, and second, where the space designed by an architect organises and guides the sacral processes proceeding within it. Successful transference of religious traditions to a modern space that refers to a specific time period has always been a particular challenge for architects of all times.